

' Türkiye'nin Son 150 Yıllık Sosyal Tarihi Nasıl Yazılmalıdır' konulu panelde Sadun Aren'in yapacağı konuşmanın ana çizgileri.

Panel konusunu, yapılacak çalışmanın nasıl bir yaklaşımla yürütülmesi gerektiği biçiminde anlıyorum. Bu nedenle, aşağıda, açıklığa kavuşturulması gerekli bazı temel konuları sıralamakla yetineceğim. Bunları kitabın bazı temel bölüm başlıkları olarak değil, kitabın temel dokusu ile ilgili konular olarak düşünüyorum.

I. Türkiye'nin son 150 yıllık, demekki Tanzimattan ya da İngiliz Ticaret Antlaşmasından bu yana olan sosyal tarihini yazabilmek için önce "Türkiye" deyimine açıklık getirmemiz gerekir: Bilindiği gibi Türkiye Cumhuriyeti Osmanlı İmparatorluğunun bir devamıdır. Gerçi bu yargıya karşı söylenecek çok şey vardır ama, hiç değilse buradaki maksadımız açısından bunu bir hareket noktası olarak kabul edebiliriz. Ama gene biliyoruz ki, Osmanlı İmparatorluğunun siyasal sınırları 1923'e gelinceye kadar sürekli küçülmüş ve ancak bu tarihte ve imparatorluk cumhuriyete dönüşerek bir istikrar kazanmıştır. Böyle olunca, "Türkiye" dediğimiz zaman bundan bugünkü Türkiye Cumhuriyeti'ni ~~anlamamız~~ ve onun sınırları içinde yaşayan insanları anlamamız gerektiği açıktır. Böylece aynı zamanda ve olayın özüne de uygun olarak, tarihsel bir inceleme konusu olmak açısından -Osmanlı Toplumuyla kıyaslanmayacak kadar- türdeş (homojen) ve dolayısıyla elverişli bir topluma da erişmiş oluruz. Gerçekten eğer Osmanlı İmparatorluğu 19. yüzyıldaki sınırlarına hala yaşıyor olsaydı -kapsadığı halkların büyük çeşitliliğinden ötürü- tek bir sosyal gelişme (tarih) konusu zaten olamazdı. Yani bugünkü Türkiye Cumhuriyeti'ni esas almak aynı zamanda büyük bir araştırma kolaylığı da sağlar.

Ama böyle yapmanın önemli sakıncaları da vardır. Bunların birincisi, Cumhuriyetten önceki yıllara ait olarak bugünkü Türkiye hakkında bilgi edinme güçlüğüdür. Çünkü bilindiği gibi üniter bir devletin belli bir bölgesi hakkında (istatistiksel) bilgi edinmek bütün hakkında bilgi edinmekten daha güçtür. İkinci sakınca, böylece Türkiye'nin uzun bir süre aynı siyasal yönetim altında beraberce yaşamış olduğu diğer toplumlardan (uluslardan) etkilenmiş olmasının bir çeşit hesap dışı bırakılmasıdır. Oysa uzun süre beraber yaşamının nazır bu uluslar arasında bazı benzerlikler yaratmış olması doğaldır ve bu benzerliklerin sosyal tarih açısından değerlendirilmeleri gerekir. Ahiyet son bir sakınca, bugünkü Türkiye'de 1923'ten önce önemli bir Rum ve Ermeni azınlığın yaşamış olmasından

Kaynaklanmaktadır. Filindiği gibi 1915-23 döneminde bu azınlıkların, zorunlu, serbest ya da anlaşmalara dayalı göçleri nedeniyle, bugünkü Türkiye'de yaşayan nüfusun azınlık bileşimi önemli ölçüde değişmiştir. Demek oluyor ki, Cumhuriyet'ten sonraki Türkiye'nin nüfusu Osmanlı dönemindeki nüfusunun hemicelik hem de bileşimi bakımından doğal uzantısı değildir. Bu da sosyal tarih açısından dikkate alınması gerekli bir husustur.

- II. Yukarıda değindiğim konularla ilgili olarak şu araştırmalar yapılabilir:
- Osmanlı döneminde bugünkü Türkiye ile ilgili bilgi kaynakları üzerinde araştırma. Bu araştırmanın amacı kapsanan zaman süresi için hangi konularda ve ne derecede sağlıklı zaman serileri oluşturulabileceğini saptamaktır. Ülkenin bütünü için iyi sonuç alınmazsa, Adana, Bursa ve böyle gibi bölgeler için aynı araştırma yapılabilir.
 - Vergi, ticari usuller, toprak düzeni, yaşam biçimi ve düzeyi gibi konularda Osmanlı Devletini oluşturmuş olan çeşitli uluslar arasında benzerlik olup olmadığının araştırılması. Bu araştırma 150 yıllık dönem boyunca yapılmalıdır. Bu araştırma, sözkonusu ulusların bugünkü farklı gelişmişlik düzeylerinde bulunmalarının açıklanması konusunda ipuçları verebilir. Ayrıca, sadece siyasal yönetim birliğinin ulusları ne ölçüde birbirlerine benzetebildi de ortaya konulmuş olur.
 - Türkiye'de nüfusun evrimi ve özellikle dış göç hareketleri ayrıntılı bir biçimde araştırılmalıdır. Rum, ermeni ve yahudi azınlıkların durumları ve etkilerinin ne olduğu da önemli bir konudur. Doğu anadoluda kürtlerin aşiret düzenleri de aynı bağlamda ele alınmalıdır. Bu araştırmalar azınlıkların sömürüdeki olayındaki durumlarını ve işlevlerini (ortaya koymaya yönelik olmalıdır.

III. Öncelikle açıklığa kavuşturulması gereken diğer bir konu "sosyal tarih" kavramıdır. Acaba yazılması sözkonusu olan "Türkiye'nin Sosyal Tarihi" toplumun hangi (ne tür) değişme ve gelişmelerini inceleme kapsamı içine alacaktır? Bu konuda önceden bir sınırlama getirilmeyecek olursa -alanın genişliğinden ötürü- sözkonusu tarihin yazılması bir türlü tamamlanamazdır.

Sosyal tarihin belirleyici ögesi ekonomik sömürüdür. Buna göre Türkiye'nin sosyal tarihi, çeşitli emekçi sınıf ve katmanların hangi mekanizmalarla sömürüldüklerini, bu mekanizmaların (sömürü biçimlerinin) nasıl bir değişim gösterdiklerini ve bunlara karşı emekçi sınıfların nasıl mücadele verdiklerini ve bu mücadele biçimlerindeki değişimleri inceleme konusu içine alacak demektir. Böylece çözümlenmemiş bir alanla beraber çalışma alanına yeterli bir sınırlama getirilmiş olur.

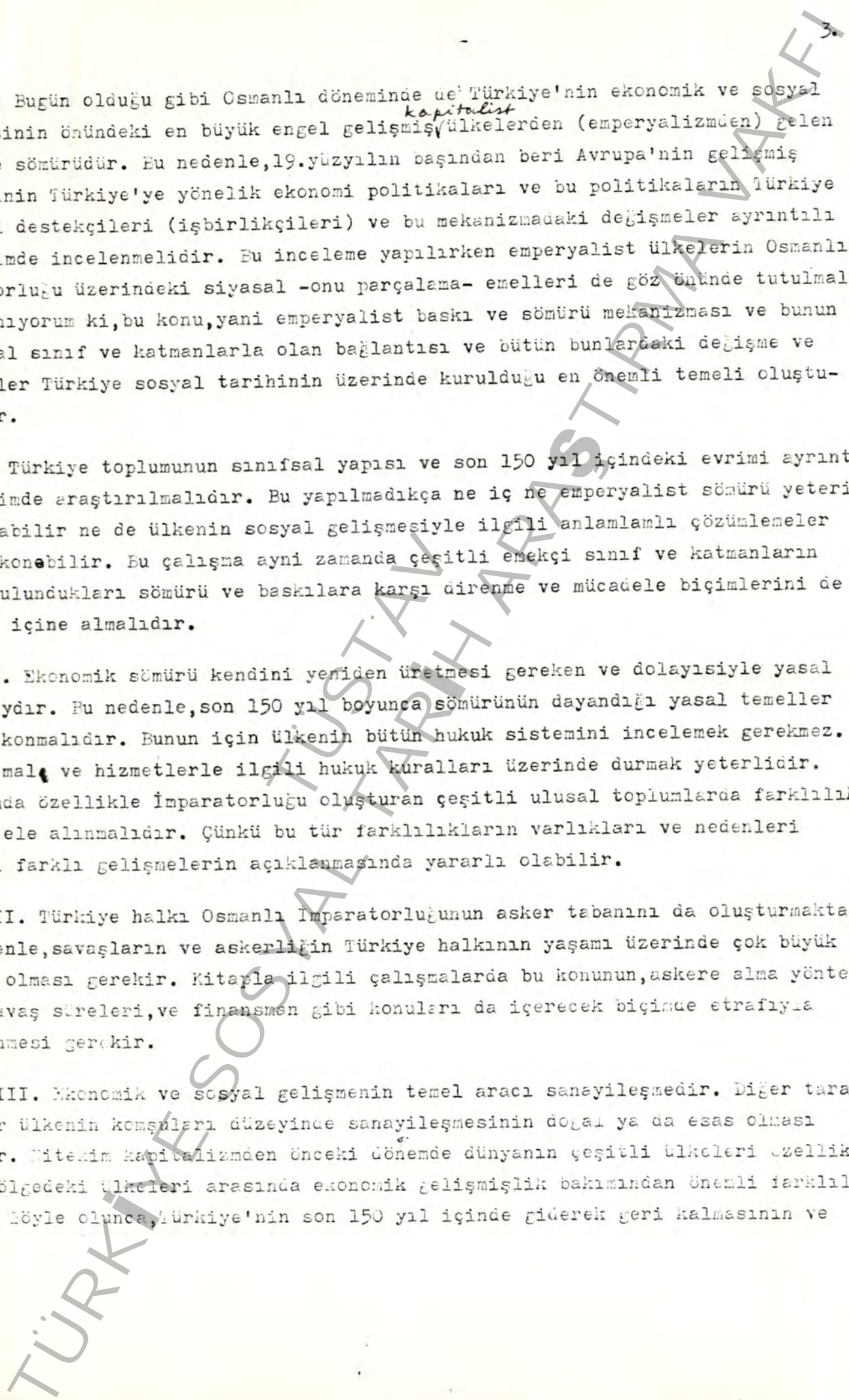
IV. Bugün olduğu gibi Osmanlı döneminde de Türkiye'nin ekonomik ve sosyal gelişmesinin önündeki en büyük engel gelişmiş ^{kapitalist} ülkelerden (emperyalizmden) gelen baskı ve sömürüdür. Bu nedenle, 19. yüzyılın başından beri Avrupa'nın gelişmiş ülkelerinin Türkiye'ye yönelik ekonomi politikaları ve bu politikaların Türkiye içindeki destekçileri (işbirlikçileri) ve bu mekanizmadaki değişimler ayrıntılı bir biçimde incelenmelidir. Bu inceleme yapılırken emperyalist ülkelerin Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki siyasal -onu parçalama- emelleri de göz önünde tutulmalıdır. Öyle sanıyorum ki, bu konu, yani emperyalist baskı ve sömürü mekanizması ve bunun toplumsal sınıf ve katmanlarla olan bağlantısı ve bütün bunlardaki değişme ve gelişmeler Türkiye sosyal tarihinin üzerinde kurulduğu en önemli temeli oluşturacaktır.

V. Türkiye toplumunun sınıfsal yapısı ve son 150 yıl içindeki evrimi ayrıntılı bir biçimde araştırılmalıdır. Bu yapılmadıkça ne iç ne emperyalist sömürü yeterince açıklanabilir ne de ülkenin sosyal gelişmesiyle ilgili anlamlı çözümler ortaya konabilir. Bu çalışma aynı zamanda çeşitli emekçi sınıf ve katmanların maruz buldukları sömürü ve baskılara karşı direnme ve mücadele biçimlerini de kapsamı içine almalıdır.

VI. Ekonomik sömürü kendini yeniden üretmesi gereken ve dolayısıyla yasal bir olaydır. Bu nedenle, son 150 yıl boyunca sömürünün dayandığı yasal temeller ortaya konmalıdır. Bunun için ülkenin bütün hukuk sistemini incelemek gerekmez. Sadece mal ve hizmetlerle ilgili hukuk kuralları üzerinde durmak yeterlidir. Bu konuda özellikle İmparatorluğu oluşturan çeşitli ulusal toplumlarda farklılıklar özenle ele alınmalıdır. Çünkü bu tür farklılıkların varlıkları ve nedenleri sonraki farklı gelişmelerin açıklanmasında yararlı olabilir.

VII. Türkiye halkı Osmanlı İmparatorluğunun asker tabanını da oluşturmaktadır. Bu nedenle, savaşların ve askerliğin Türkiye halkının yaşamı üzerinde çok büyük etkisi olması gerekir. Kitapla ilgili çalışmalarda bu konunun, askere alma yöntemleri, savaş süreleri, ve finansman gibi konuları da içerecek biçimde etraflıca incelenmesi gerekir.

VIII. Ekonomik ve sosyal gelişmenin temel aracı sanayileşmedir. Diğer taraftan bir ülkenin komşuları düzeyinde sanayileşmesinin doğal ya da esas olması gerekir. Nitekim kapitalizmden önceki dönemde dünyanın çeşitli ülkeleri özellikle aynı bölgedeki ülkeleri arasında ekonomik gelişmişlik bakımından önemli farklılıklar yoktu. Böyle olunca, Türkiye'nin son 150 yıl içinde giderek geri kalmasının ve

az gelişmişlik durumuna düşmesinin doyurucu bir biçimde açıklanabilmesi gerekir. Bu maksatla, 150 yıldan beri Türkiye'deki imalat sanayiinin (zanaatların) durumu, yabancı malların rekabeti karşısında bunların çöküntüye uğramaları, bu gelişmelere karşı tepkiler ve sanayileşme ve kapitalistleşme hamleleri incelenmelidir. Bu bağlamda olarak, son 150 yıl boyunca Türkiye'deki bilim ve teknolojinin durumu ve buna yönelik eğitim çabaları da ele alınmalıdır.

x

Böyle bir kitabın yazılmasının örgütlenmesi sorununa gelince:

Bu konuda iki yol izlenebilir. Birincisinde, kitabın yazılması ile bir kişi görevlendirilir. Bu bir kişiye araştırmalarında yardımcı olmaları için yeterince genç asistanlar verilir. Asistanlar doğrudan doğruya yazara bağlıdırlar ve yazarın istediği bilgi ve belgeleri toplar, araştırmaları yapar ve bunları yazılı ya da sözlü olarak ona iletirler. Yazar bu bilgi, belge ve araştırmaları istediği gibi değerlendirerek kitabı yazar.

İkinci yolda, kitabın yazılması ile bir ekip görevlendirilir. Ekibin üyeleri, aralarında kararlaştıracakları işbölümüne göre, kitabın belli bölüm ya da bölümlerini ayrı ayrı yazarlar. Ekibe yeterli sayıda asistan da verilebilir. Başlangıçta ekip üyelerinden birini editör olarak belirlenir. Editörün iki görevi vardır. Biricisi ekibin çalışmaları arasında koordinasyonu sağlamak, diğeri de üyelerin çalışmalarından yararlanarak ve bu çalışmalara dayanarak kitaba bir giriş bölümü yazmaktır.

Bu iki yoldan hangisinin daha iyi ya da doğru olduğu peşinen söylenemez. Hangi yolun izleneceğini eldeki bilim adamları kadrosu ve finansman olanakları ile ilgili somut durumlar belirler. Bu böyle olmakla beraber, eğer araştırmanın kurumsallaşarak devamı isteniyorsa ikinci yol izlenmelidir.